

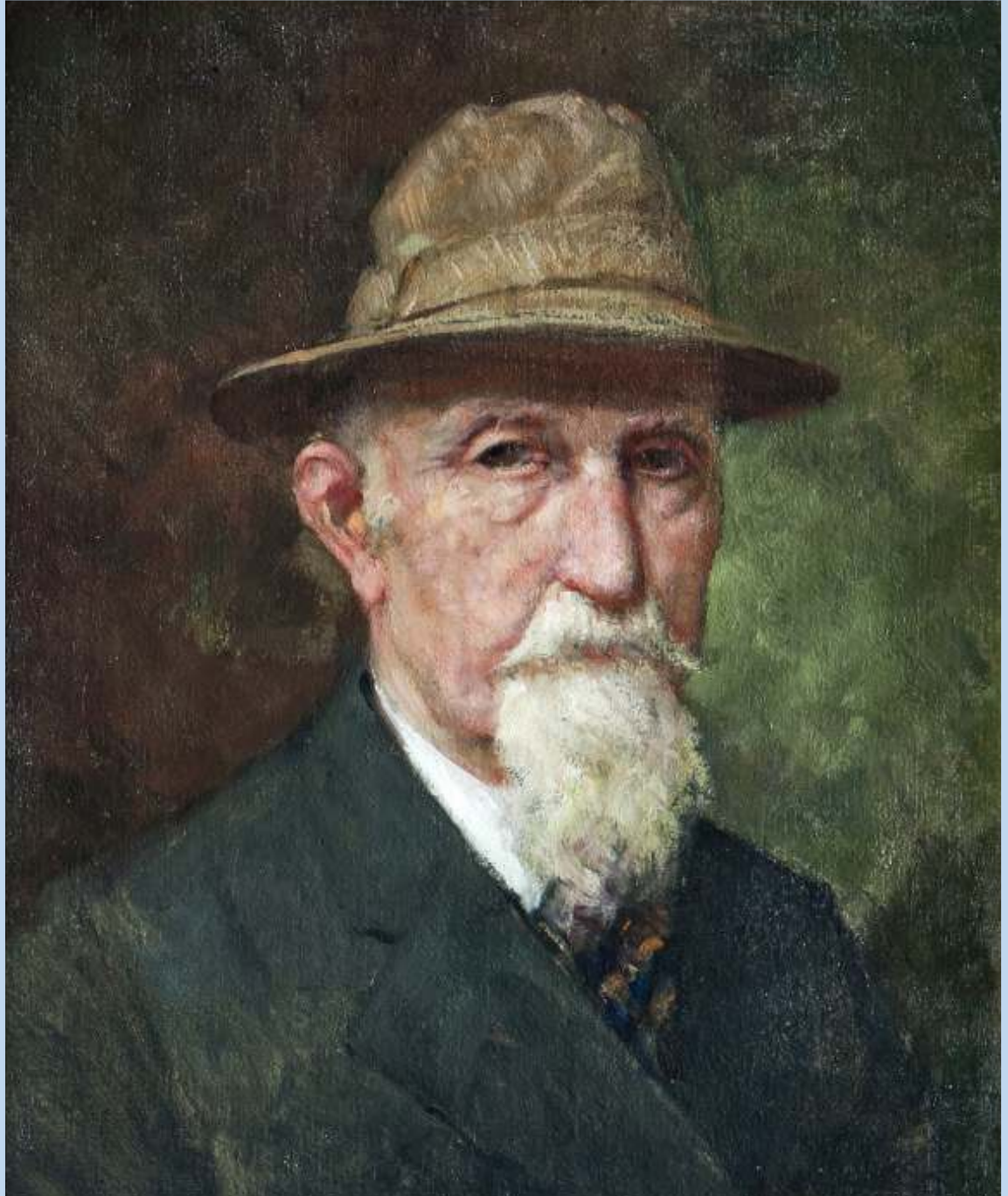
Heemkunde Boxtel

Boxtel Kroniek

Heemkunde Boxtel en Erfgoedvereniging Kèk Liemt

Heemkunde Boxtel

juli 2026

VOORWOORD

Heemkunde Boxtel

Door Jouke Vis, vicevoorzitter Heemkunde Boxtel

‘Naar goed gebruik verzorgt de voorzitter van Heemkunde Boxtel de inleiding van de Boxtel Kroniek. De voorzitter heeft echter afscheid genomen en het bestuur is druk bezig met het zoeken naar een opvolger. We denken een nieuwe voorzitter te hebben gevonden, maar hebben de besprekingen nog niet afgerond. U zult het deze aflevering met mij, vicevoorzitter, moeten doen. Ik ben dus een passant en zal geen betoog houden over de toekomst van Heemkunde of mijzelf uitgebreid introduceren. Liever wil ik nog eenmaal Henk van Beers in het zonnetje zetten. Henk is een markante persoonlijkheid, voor de liefde naar Liempde gegaan en een spreekbuis geweest voor de Boxtelse heemkunde. Hij wist, bijgestaan door een uitstekende secretaris en penningmeester, het bestuur nog te versterken. We hebben er niet te veel woorden aan besteed, maar het was de verdienste van dit driemanschap (of preciezer: tweeman- en éénvrouwschap) dat we de ANBI-status verwierven waardoor we geen erfbelasting hoefden te betalen over het legaat Vanlommel. Met Kèk Liempt zijn afspraken gemaakt voor een gezamenlijke uitgave van de Kroniek en richting de raadsfracties heeft Heemkunde in samenwerking met MUBO, het Oertijdmuseum en het Was- en strijkmuseum een pleidooi gehouden voor behoud en versterking van de Burgakker als culturele hotspot van Boxtel. Tegelijkertijd hield het bestuur zich aan het uitgangspunt dat Heemkunde Boxtel een vrijwilligersorganisatie

is, waarvan de bestuursleden en leden van diverse werkgroepen hun werkzaamheden zonder betaling verrichten teneinde tegen een zo laag mogelijke kostprijs activiteiten voor de leden en andere belangstellenden te organiseren. Met het vertrek van Henk van Beers verliezen we een krachtig bestuurder die zorgde voor eenheid en vriendschap in het bestuur.

In deze Kroniek staat een mooi verhaal van Peter van den Braak hoe stamboomonderzoek kan leiden tot historische interesse: ‘het versieren van de stamboom met verhalen’. Hetzelfde kan worden gezegd van de bijdrage van Anton Neggens, waarin hij verhaalt hoe het onderzoek van procesdossiers ons veel leert over het dagelijks verleden in oudere tijden. Marcel van Roosmalen maakt duidelijk wat het verschil was tussen chirurgijns en heelmeeesters en hoe deze twee uiteenlopende beroepsgroepen uiteindelijk de basis vormde voor onze lokale gezondheidszorg. Archeoloog Johan Verspay brengt ons terug naar de prehistorie en de meer moderne tijd wordt belicht in de artikelen van heemkundepluimwinnaar Rini van Oirschot, van Nel van Doorn en Christ van Eekelen.

Zo’n 140 heemkundeleden hadden zich opgegeven voor het jubileumfeest in de Spiegel tent ‘Bon Salon’. Van dit schitterende feest zal in de Boxtel Kroniek van oktober verslag gedaan worden. Ik wens u veel genoegen met dit mooie nummer.’

Donderdag 3 september 2026 om 20.00 uur

in zaal Rembrandt, Rechterstraat 56 Boxtel

Lezing en boekpresentatie

'Pierre Janssen, een halve eeuw Boxtel' deel 2

door Christ van Eekelen

Pierre Janssen
Een halve eeuw Boxtel
Deel 2

Christ van Eekelen | Rini van Oirschot

PIERRE JANSSEN (1865-1952) werd geboren in Steenwijkerwold, maar vond zijn artistieke thuis in Boxtel. Daar legde hij, vaak samen met zijn dochter Trouw op de fiets, het landschap en de mensen van de Meierij vast met schetsboek en penseel. Boerderijen, korenvelden, kapelletjes en portretten van markante dorpsfiguren; in Janssens werk klinkt steeds de verstilde schoonheid van het gewone leven door. Zijn stijl was realistisch, zijn toon verrijnd, altijd met oog voor licht, kleur en detail.

Vertien jaar na het eerste boek over zijn oeuvre verschijnt nu dit vervolg. Sindsdien zijn er nieuwe schilderijen opgedoken, onbekende verhalen opgetekend en werken opnieuw gewaardeerd en tentoongesteld. Dit boek laat zien dat Janssens kunst springlevend is, gedragen door verzamelaars in Brabant, maar ook tot ver buiten Nederland – van België tot Oost-Zeeland.

Dit tweede deel is geen bijlage, maar een volwaardige verdieping. Het verbindt biografische schetsen met een rijk beeld van zijn oeuvre en plaatst zijn werk in een bredere kunsthistorische context. Daarmee is het niet alleen een hommage aan de schilder zelf, maar ook een getuigenis van de blijvende kracht van zijn werk.

Laat u meenemen langs de velden van Boxtel, de stille interieurs en de intieme portretten waarin Janssen de ziel van een streek wist te vangen – met een verwondering die, meer dan zeventig jaar na zijn dood, nog steeds niets aan zeggingskracht verloren heeft.

Uitgeverij PP
Landgoed Kraaiveld
Jan Spieringweg 4
4285 WN Woudrichem
Telefoon 0183 30 70 98
E-mail info@picturespublishers.nl
www.picturespublishers.nl

Janssen

Bestel uw exemplaar (zonder verzendkosten) via www.picturespublishers.nl Tevens verkrijgbaar in de boekhandel

'Pierre Janssen, een halve eeuw Boxtel' deel 2

nu verkrijgbaar bij voorintekening

Vanaf vandaag kunt u intekenen op de nieuwe uitgave van Christ van Eekelen en Rini van Oirschot:

'Pierre Janssen, een halve eeuw Boxtel' deel 2

Wie vóór 15 augustus 2026 reserveert, profiteert van een speciaal voorintekentariaf van **€ 23,50**.

Reserveren kan via e-mail: secretaris@heemkundeboxtel.nl en maak € 23,50 over op rekeningnummer NL79 RABO 0128 7128 80 t.n.v. Heemkundekring Boxtel. Vermeldt hierbij: 'Pierre Janssen' en uw naam en adres.

De officiële presentatie van het boek vindt plaats op donderdag 3 september 2026 om 20.00 uur in de zaal van Grand Café Rembrandt. Tijdens deze avond verzorgt Christ van Eekelen een lezing over het leven en werk van kunstschilder Pierre Janssen. Belangstellenden zijn van harte welkom. Bezoekers kunnen het gereserveerde boek die avond direct meenemen. Daarna is het boek af te halen tijdens de openingstijden van de Heemkamer in de bibliotheek aan de Burgakker 4 in Boxtel, iedere vrijdag van 10.00 tot 13.00 uur. Na 3 september 2026 is het boek voor **€ 27,50** verkrijgbaar via picturespublishers.nl en in de boekhandel.

Van stamboom naar kerstboom

het verleden tot leven gewekt

Door Peter van den Braak, gepensioneerd huisarts in Biddinghuizen

Alle begin is moeilijk

Twintig jaar geleden schoof archivaris Wil Doyen mij in het gemeentehuis van Boxtel een onderzoek toe over een familie Van den Braak. Mijn eigen familie kwam er zijdelings in voor, maar het bood een vliegende start. Onze stamboom bleek rond 1750 stevig te wortelen in de zandgrond van Esch bij een keuterboer. Hij was driemaal getrouwd geweest omdat twee eerdere vrouwen in het kraambed, samen met de baby, door verbranding om het leven gekomen waren. Ondanks dit opmerkelijke detail be kroop me destijds toch een gevoel van twijfel. Genealogie, met zijn droge opsomming van namen en data, leek te veel op een kerstboom zonder versiering. De personen 'leefden' op geen enkele manier.

Jaren later gebeurde het tegenovergestelde toen ik de oude schoendozen van mijn ouders op tafel omkeerde. Daar lagen de foto's en documenten van drie generaties, zoals een mysterieuze brief uit 1898, verzonden vanuit Oldebroek, zonder afzender of geadresseerde. Nu had ik weliswaar een tafel vol schitterende kerstversiering, maar geen boom om in op te hangen. Ik besloot de stamboom opnieuw op te bouwen, ditmaal met de focus op complete gezinnen en uiteraard strikt gebaseerd op officiële aktes.

Locomotief nr. 3914 op het station in Boxtel. Uit het familiearchief Van den Braak

Context als decor

De grote vraag was: waar laat je al die informatie? Ik negeerde de standaardsoftware en koos voor spreadsheets. Van elk gezin maakte ik een overzicht waarin bovendien belangrijke ijkpunten uit de alge-

mene geschiedenis werden opgenomen. Een sterfgeval tijdens een dysenterie-epidemie of een verdwijning ten tijde van de Franse bezetting kregen plotse-ling meer betekenis. Het waren schokgolven die door de familie trokken.

1936– Kloosterjubiläum van 'Marietje van de Bel' in het Sint-Annagesticht Duinendaal

Mensenlevens spelen zich af tegen een historisch en geografisch decor. Om mijn voorouders te begrijpen, moest ik me in allerlei onderwerpen verdiepen zoals de waterwegen van Brabant, oude ambachten en de spoorwegen. In 1827 werd de eerste 'echte' Boxtelaar in onze familie geboren: Gijsbert van den Braak. Dankzij de bronnen van Heemkundekring Boxtel kon ik zijn leefwereld, een decor met watermolens en Kasteel Stapelen, aardig reconstrueren. De bevolkingsregisters boden niet alleen zicht op verhuizingen, maar ook op persoonlijke tragedies. Zo ontdekte ik – weliswaar in de stamboom van mijn moeder – het verhaal van een meisje van drie jaar dat door haar verweduwd vader bij het Liefdehuis in Boxtel (Duinendaal) werd ondergebracht. De aktes onthulden dat zij het tehuis nooit meer zou verlaten. Ze werd portierster bij het Sint-Annagasthuis en stond in Boxtel bekend als 'Marietje van de Bel'. Deze details veranderen namen in mensen van vlees en bloed.

Gezichten bij de namen

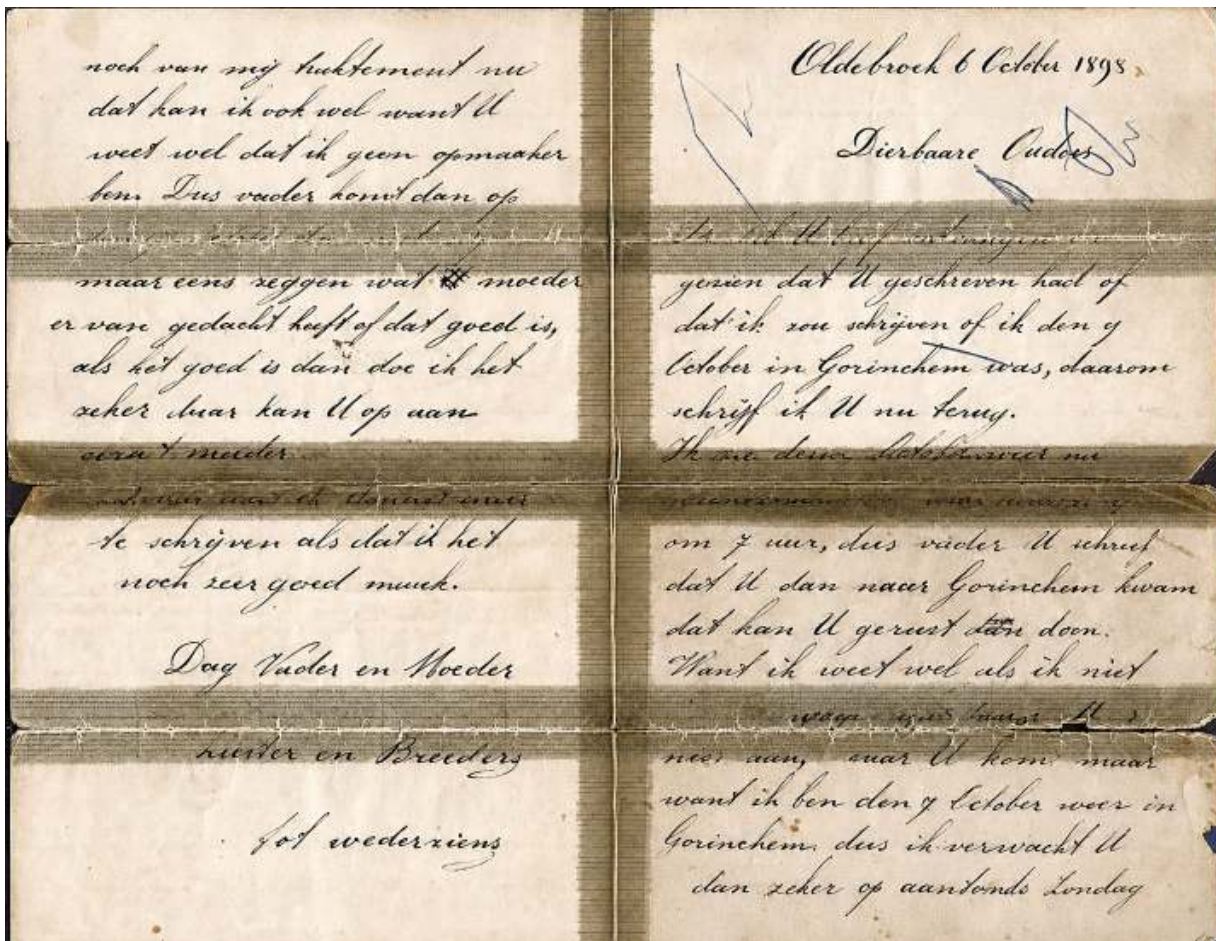
Mijn zoektocht leidde me verder. In Het Utrechts Archief boden de personeelsregisters van de NS een schat aan informatie: mutatiekaarten met carrières,

Petrus Adrianus van Haren op de signalementskaart, Veenhuizen

incidenten en pensioendata. In het Nationaal Archief vond ik de militaire stamboeken van voorvaderen. De nauwkeurige signalementen – in een tijd zonder pasfoto's – gaven namen plotseling een gezicht. In een enkel geval leidde het spoor via het BHIC naar de archieven van Veenhuizen, die vaak zelfs foto's van de voorouders bevatten. Bij gebrek aan foto's zijn schilderijen vaak een prima vervanging. Vóór de komst van fotografie zijn geschilderde dorpscènes of landschappen de enige visuele bron om de sfeer van die tijd te proeven.

Een mysterieuze brief uit 1898

De boom blijft groeien

Toen de stamboom eenmaal stevig stond, kon ik de 'kerstversiering' uit de schoenendozen eindelijk een plek geven. Zo bleek de raadselachtige brief afkomstig te zijn van de oudste zoon van mijn overgrootouders, die hij schreef als dienstplichtig militair. Drie jaar later overleed hij en op Delpher.nl las ik waarom. Hij viel tijdens onderhoudswerkzaamheden van de locomotief en werd door een andere, binnenrijdende locomotief overreden. De brief is het enige aandenken dat bewaard is gebleven van deze jongen. Het is maar één voorbeeld van hoe brieven en foto's een plek vinden in het grotere verhaal van de familie. En dat grotere verhaal werd uiteindelijk vastgelegd in een bescheiden boekwerk.

Toch ben ik in Boxtel niet uit de genealogische trein gestapt. Archieven breiden uit, beeldbanken groeien en nieuwe bronnen dienen zich aan. Zelfs de grens van 1750 blijkt minder hard dan gedacht. Stamboomonderzoek is meer dan het tekenen van takken; het is het versieren van de boom met verhalen. Hoewel ik het verleden niet kan reanimeren, heb ik mijn voorouders wel kunnen animeren. Mijn advies: duik in de 'kerstversiering' die uw familie rijk is en zoek daar de boom bij. U zult ontdekken dat het verleden dichterbij is dan u denkt.

Procesdossiers van de Boxtelse schepenbank

Door Anton Neggers

In het Brabants Historisch Informatie Centrum in Den Bosch liggen de procesdossiers van de schepenbank van Boxtel. Het gaat om 834 archiefnummers, met in totaal 768 rechtszaken uit de periode 1643 tot 1809.

De dossiers zijn niet netjes geordend. Sommige nummers horen er eigenlijk niet bij, 21 nummers zijn leeg, en soms zitten meerdere zaken in één nummer. Ook komt het voor dat één zaak over verschillende nummers is verdeeld. Van 25 zaken is geen datum bekend.

Wat was een schepenbank?

Vóór 1811 was de schepenbank niet alleen het bestuur van de gemeente, maar ook de rechterlijke instantie. De schepenbank bestond uit zeven schepenen, vergelijkbaar met huidige wethouders. Zij werden officieel benoemd door de heer van Boxtel. Deze heer werd baanderheer genoemd, later baron. Daarom was Boxtel een baronie.

De belangrijkste functionaris was de drossaard (of schout). Ook hij werd door de heer benoemd. De drossaard was:

- voorzitter van de schepenbank
- openbaar aanklager in strafzaken
- hoofd van de politie

De schepenbank mocht zowel civiele zaken (bijvoorbeeld schulden of conflicten tussen burgers) als strafzaken behandelen. In strafzaken konden zij zelfs de doodstraf opleggen. In de tijd van de Republiek der Verenigde Nederlanden behandelde de schepenbank ook overtredingen van landelijke wetten.

Hoe verliep een rechtszaak?

Een proces begon met een dagvaarding. Die werd bezorgd door de gerechtsdienaar (de vorster). In civiele zaken gebeurde dat op verzoek van de eiser. In strafzaken deed de drossaard dat.

Civiele processen verliepen vooral schriftelijk, net als nu. Beide partijen leverden stukken in via de secretaris. Het proces ging meestal zo:

1. De eiser diende zijn eis in.
2. De tegenpartij reageerde daarop.
3. Er volgden nog meerdere schriftelijke reacties over en weer.
4. Daarna gaven beide partijen hun slotconclusie. Deze stukken konden tientallen pagina's lang zijn en stonden vol Latijnse termen en juridisch jargon.

Als bewijs werden bijvoorbeeld gebruikt:

- getuigenverklaringen
- verslagen van verhoren
- rekeningen
- schuldbekentenissen

- contracten
- paspoorten
- kaarten en plattegronden

De schepenbank kon tijdens het proces een tussenvonnis uitspreken, bijvoorbeeld om getuigen op te roepen. In strafzaken kon de drossaard een arrestatiebevel aanvragen.

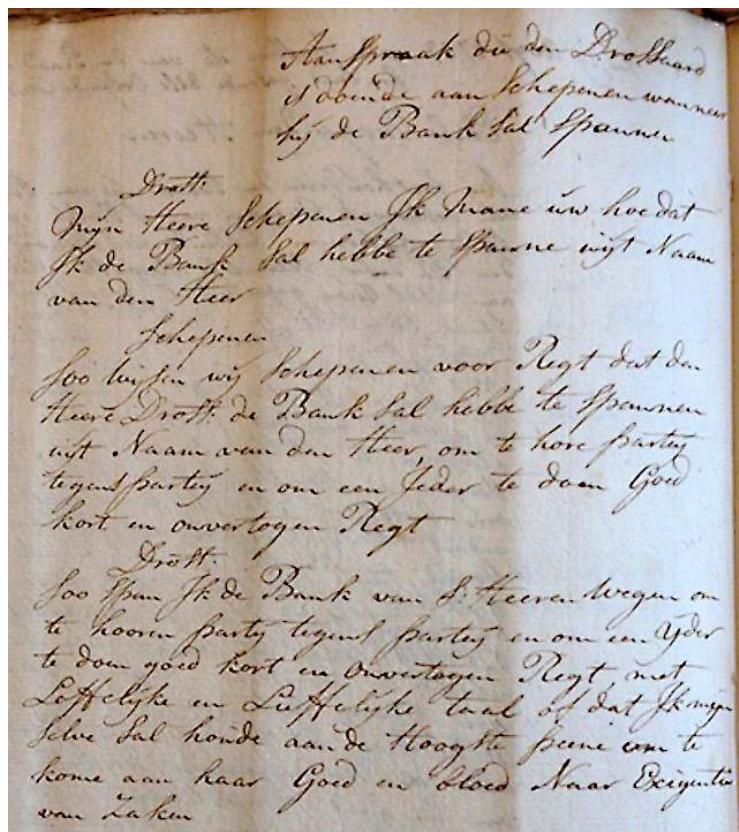
Als de schepenen het onderling niet eens waren, vroegen zij advies aan onafhankelijke rechtsgeleerden, meestal advocaten uit grotere steden. Dat advies werd bijna altijd letterlijk overgenomen in het uiteindelijke vonnis.

De bewaarde dossiers bevatten al deze stukken: van dagvaarding tot eindvonnis.

Waar gingen de zaken over?

- Meer dan driekwart van de 768 zaken was civiel.
- De meeste civiele zaken gingen over onbetaalde goederen of diensten.

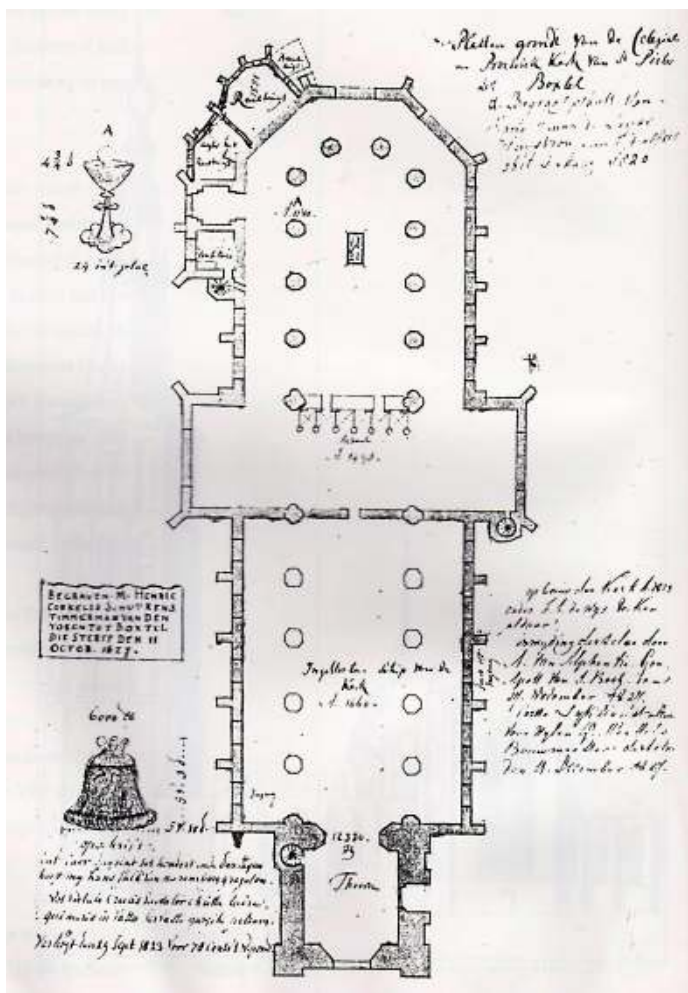
Andere onderwerpen waren geldleningen, arbeidscontracten en belediging (13 zaken).

Er zijn 163 strafzaken.

De meeste daarvan gingen over:

- Vechtpartijen
- Mishandeling
- Bedreigingen
- In vijf gevallen ging het om doodslag.

Sint-Petruskerk

Waar vergaderde de schepenbank?

Vanaf 1657 vergaderde de schepenbank in een afgescheiden deel van de Sint-Petruskerk in Bostel. Na de Vrede van Münster in 1648 werd de kerk gebruikt door de Nederduits-Gereformeerde gemeente, maar die was klein en gebruikte alleen het koor. Daarom werd een ander deel van de kerk ingericht als raadhuys. Het raadhuys was bereikbaar via een pad over het kerkhof. Boven het raadhuys zat een gijzelnkamer. Daar werden schuldenaars opgesloten, maar ook bedelaars en dieven. De schepenbank vergaderde om de twee weken op zondag. Dat was de enige dag waarop de schepenen niet hoefden te werken.

De zitting begon met een vaste, plechtige ope-

ningsformule van de drossaard en de schepenen. Daarna kon de rechtszaak beginnen.

Mijn heere schepenen Ik mane uw hoe dat ik de Bank sal hebbe te spanne uijt Naam van den Heer. De schepen antwoordden daarop: Soo wijsen wij schepenen voor Regt dat den Heere Drosst. de Bank sal hebben te spannen uijt Naam van den Heer, om te hore partij tegens partij en om een ieder te doen goed kort en onvertogen Regt. Daarop opende de drossaard de zitting met: Soo span ik de Bank van s'Heeren wegen om te hooren partij tegens partij en om een ijder te doen goed kort en onvertogen Regt met loffelijke en lieffelijke taal of dat ik mijn selve sal houde aan de Hoogste peene om te kome aan haar goed en bloed naar exigentie (vereiste) van zaken.

Wat leren we uit de dossiers?

De procesdossiers geven veel meer informatie dan de officiële procesregisters. Ze laten zien hoe mensen in Bostel in de 17e en 18e eeuw leefden.

We lezen over:

- ambachtslieden en winkeliers die klanten aanklaagden wegens onbetaalde rekeningen
- bedelaars en zwervers
- ongehuwde moeders die alimentatie eisten
- families die ruzieden over erfenissen

We krijgen ook inzicht in prijzen.

In 1677 kostte een ton bier 6 gulden en 10 stuivers. In 1765 betaalde men 9 stuivers voor een pot Bergerac-wijn.

In veel stukken worden mensen letterlijk geciteerd. Daardoor horen we hun woorden nog bijna zelf. Soms zijn die fel, grof of dreigend. Dat maakt de dossiers niet alleen juridisch interessant, maar ook menselijk en levendig.

Publicaties

Uit deze processtukken is eerder gepubliceerd. Zo schreven Wil Doyen en Gied Segers verhalen over de rechtszaken, onder andere in *Van vagebonden, dieven en drinkebroers*. Andere artikelen verschenen in tijdschriften als *In Brabant, De Twee Kwartieren* en *Van den Herd*.

Kortom: deze procesdossiers zijn niet alleen juridische archieven, maar ook een rijke bron over het dagelijks leven in Bostel tussen 1643 en 1809. Ze laten zien hoe mensen werkten, ruzieden, liefhadden, schulden maakten en soms diep in de problemen kwamen.

En eerlijk is eerlijk, weinig bronnen laten een dorp zo ongefilterd zien als zijn rechtszaken.

Chirurgijnen worden Heelmeesters

Door Marcel van Roosmalen

'Eeuwenlang is de heelkunst toevertrouwd geweest aan menschen van minder opvoeding ,minder kunde, minder aanzien dan de beoefenaren van de geneeskunst. Eeuwenlang zijn de grenzen tusschen wetenschappelijke heelkunst en allerlei uitwassen van het vak onbepaald en vaag geweest. Kiezentrekken, likdoornsnijden, clistereen spuiten, aderlaten, koppen zetten, uitwendige wondbehandeling. Dat alles heeft eeuwenlang de heelkunst aangekleefd en omlaaggetrokken. Rondtrekkende kwakken, vuile kerels en wijven, die op het platteland hun bestaan dreven, en den eere naam 'meester' tot een bespotting deeden worden, die bevolken een sfeer welke ik die der lagere heelkunst heb gedoopt'

(Dr.G. van Rijnberk, hoogleeraar te Amsterdam, in het Nederlandse Tijdschrift voor Geneeskunde, mei 1920).

Kwakzalver (Jan Miense Molenaer). De behandeling wordt ondersteunt door een violist. Als afleiding (verdoving!?).

De staatsomwenteling in 1795 (ontstaan van de Bataafse Republiek na de inval van de Fransen) maakte een einde het gildesysteem, de gilden werden in 1798 opgeheven en in het begin van de 19^e eeuw verdwenen de *Chirurgijnen* geleidelijk uit beeld. Hun opvolgers heetten voortaan *Heelmeesters*. Laatst genoemden konden overigens pas vanaf 1823 hun

opleiding volgen aan zogenaamde Klinische Scholen waar tevens vroedvrouwen en apothekers werden opgeleid. Na het oprichten van Klinische Scholen worden pas vanaf 1823 officiële opleidingen gestart voor heel- en vroedmeesters. De opleiding duurde 4-6 jaar, met onderwijs in ontleedkunde, kruidkunde, chemie, artsenijsmengkunde, natuurlijke historie, materies medica, pathologie, therapie van heelkunde en vroedkunde en leidde op tot geneeskundigen met verschillende bevoegdheden: *Stads- en dorpsheelmeester (ook plattlandsheelmeester genoemd), scheepsheelmeester, vroedmeester, tandmeester, oogmeester en officieren van gezondheid.*

Laatst genoemden werden opgeleid aan Rijkswekscholen voor militairen. Opvallend is dat de bevoegdheid van de plattlandsheelmeester niet hetzelfde is als die van de stadsheelmeesters. Je had ook combinaties van bevoegdheden.

Klinische scholen bevonden zich in Amsterdam, Rotterdam, Haarlem, Middelburg, Alkmaar en Hoorn. De scholen worden opgericht 'om op eenige doelmatige wijze het onderwijs te regelen tot aankweeking van Heelmeesters en Vroedvrouwen'. Ook werden hier de apothekers opgeleid.

De beoordeling van genees- en heelkundige vaardigheden wordt in handen gelegd van *Departementale commissies van Geneeskundig Onderzoek en Toezicht*. In 1814 vervangen door *Provinciale commissies*. Daarvoor was er nauwelijks enige controle op opleiding en kwaliteit van genezers geweest. In 1818 kwam er een wet die de opleiding voor 'lagere' en 'hogere' geneeskundige functies regelde. Als lagere functies werden beschouwd: *dorps-stadscheepsheelmeester, vroedmeester, apotheker, vroed vrouw, oogmeester, tandmeester, drogist of kruidenverkoper*. Hogere geneeskundige functies, *medicinae doctores (artsen)* volgden hun opleiding aan Universiteiten .

Heelmeesters is vanaf nu de naam voor wat voorheen chirurgijnen werden genoemd. Zij werden opgeleid op z.g. Klinische Scholen, vergelijkbaar met huidige MBO-onderwijs.

Medicinae Doctores is de naam voor wat we nu artsen noemen, opgeleid aan universiteiten.

De toelatingseisen voor de Klinische Scholen waren niet hoog. Men behoorde redelijk te kunnen lezen en schrijven, de apotheker diende enige kennis van de Latijnse taal te bezitten, terwijl de leerlingen in de heelkunde bovendien hun gedachten in schrift moes-

ten kunnen uitdrukken. Verder was de minimum leeftijd om op de school te worden toegelaten 16 jaar. Men moest recht van lijf en leden zijn, een gezond en voor de uitoefening van het beroep geschikt gestel bezitten, terwijl een getuigschrift van het plaatselijk bestuur de garantie was voor het vereiste onbesproken gedrag.

De heelmeeesters worden in de 19^e eeuw geneeskundigen van de tweede stand genoemd en zijn, zoals gezegd, opgeleid aan klinische scholen, ook wel geneeskundige scholen genoemd. Deze scholen functioneerden, korter of langer in de periode 1823-1865.

Belangrijke mijlpaal 1865

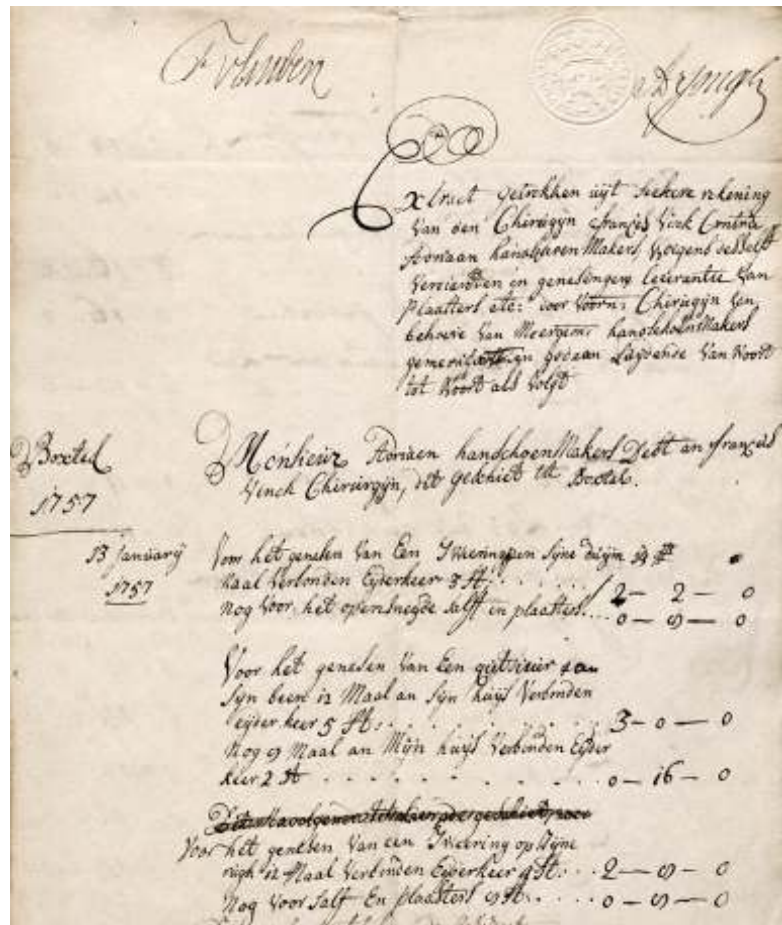
Een zeer belangrijke mijlpaal is de Wet van Thorbecke uit 1865 (Wet op de uitoefening van de Geneeskunst). Deze wet professionaliseerde de Nederlandse Gezondheidszorg. Allerlei bevoegdheden werden geprofessionaliseerd en de opleiding tot heelmeeester werd gestopt. Na de wetten van Thorbecke (1865) gaan de nog actieve heel- en vroedmeesters zich geneesheer-heel- en vroedmeester noemen. Tegen de titel geneesheer (er waren nog geen vrouwen die medicijnen studeerden!) kwam protest omdat heelmeeesters geen universitaire opleiding hadden en de titel geneesheer bij een universitaire opleiding hoorde. Het protest doofde langzaam uit, ook omdat het beroep van heel- en vroedmeester na 1865 vanzelf uitstierf. De naam heelmeeester is afgeleid van het woord helen of heel maken oftewel genezen. Heelmeeester, de meester die heelt. In feite was de heelmeeester een praktijkman.

Einde van de Heelmeeesters

Na de wet van Thorbecke in de 1865 werden de klinische scholen opgeheven en kwam een einde aan de warboel van opleidingen en bevoegdheden. Er liepen daarvoor wel 15 soorten 'genezers' rond, universitair en niet universitair geschoolden. De wet bepaalde welke medische handelingen tot de reguliere geneeskunde werden gerekend. Er werd een artsexamen geïntroduceerd in de gezondheidszorg en het uitoefenen van geneeskunst door onbevoegden werd strafbaar gesteld. Vanaf dan worden er alleen nog universitair geschoolde artsen opgeleid. De beroepen van heelmeeester en vroedmeester verdwenen. Tot rond 1900 liepen er nog vroed- en heelmeeesters rond.

Rekeningen geven enig zicht op de werkzaamheden van een chirurgijn/heelmeester.

Er waren nog geen ziekenfondsen en geen wijkzusters!

De rekening van chirurgijn Francis Vinck voor de behandeling van Adriaan Handschoenmakers te Liempde

- Voor genezing van een zweer aan zijn duim. 14 keer verbonden en ook nog opengesneden en zalf en plaasters (pleisters).
- Genezen van een kwetsuur aan zijn been. 12 x verbonden aan zijn hujs (dus bij de patient thuis)
- Voor het genezen van een zweer op zijn rug. 5x (bij patient thuis) en nog 9x aan mijn hujs (bij de chirurgijn/heelmeester thuis).
- De familienaam Handschoenmakers komt in de 18e en 19e eeuw een aantal keren voor in Liempde. De stamvader van Adriaan Handschoenmakers was ongetwijfeld handschoenmaker!
- In de 19e eeuw waren de volgende heelmeeesters actief in Bostel: Christianus van Osch, Petrus Baetings, Lauwerens Bodestaff, Cornelis van Aert, Petrus Ghijsens, Johannes Fischer, Hermanus van Haesendock en Johannes During.

Daarover meer in een volgend artikel.

Feestmiddag ter gelegenheid van 85 jaar Heemkunde Boxtel

Door Nel van Doorn

Heemkunde Boxtel viert dit jaar een bijzonder jubileum: de vereniging bestaat maar liefst 85 jaar. Een mooie aanleiding voor een feestelijke bijeenkomst, die op donderdagmiddag 11 juni 2026 plaatsvond in de sfeervolle Spiegeltent op Stapelen. Een feestelijkere locatie was nauwelijks denkbaar.

De middag kreeg extra glans door de muzikale bijdrage van Jos Vervoort en Adrie van Osch, samen bekend als het duo *Two of Us*. Na de ontvangst met koffie en een heerlijk gebakje zat de stemming er al snel goed in.

Bij afwezigheid van een voorzitter verzorgde Christ het welkomstwoord, een taak die hij met verve vervulde. Hij stond onder meer stil bij de groei van de vereniging: in de afgelopen tien jaar is het aantal leden bijna verdubbeld. Een ontwikkeling waar Heemkunde Boxtel met recht trots op mag zijn.

Namens Brabants Heem was de heer Wil van Pinksteren aanwezig om de felicitaties over te brengen. Tevens zette hij twee bijzondere jubilarissen in het zonnetje. Frans van Susante en Gerard Buiks, beiden al meer dan vijftig jaar lid van de vereniging, hebben zich gedurende al die jaren op uiteenlopende manieren ingezet voor Heemkunde Boxtel. Als blijk van waardering ontvingen zij een oorkonde en een zilveren draaginsigne van Brabants Heem.

Daarnaast werd benadrukt dat Heemkunde Boxtel tot de oudste heemkundeverenigingen van Brabant behoort. Dat de vereniging kan rekenen op een trouw ledenbestand, bleek ook uit gesprekken aan tafel. Zo vertelden Marianne en Jan Juffermans al ongeveer 48 jaar lid te zijn. Ook hen willen we van harte feliciteren. Ongetwijfeld zijn er nog meer leden die al vele jaren betrokken zijn bij onze vereniging. Hulde aan al deze trouwe leden!

De muzikale omlijsting door *Two of Us* werd technisch ondersteund door Jacques van Geel. Hoogtepunt van de middag was de muziekquiz, waarbij niet alleen muzieknummers en artiesten moesten worden herkend, maar ook de bijbehorende jaartallen moesten worden genoemd. Dat bleek nog niet zo eenvoudig. De door Adrie gespeelde fragmenten waren vaak direct herkenbaar, maar het juiste nummer, de uitvoerende artiest en vooral het exacte jaartal zorgden regelmatig voor de nodige hoofdbreken.

Met een maximale score van ongeveer zestig punten werd er fanatiek gestreden om de overwinning. Dik Bol ging uiteindelijk met meer dan veertig punten als overtuigende winnaar naar huis – een prachtige prestatie. Aan onze tafel bleef de hoogste score steken op zestien punten. Zeker niet slecht, al bleken de jaartallen voor velen een struikelblok. Dat alle antwoorden gemakshalve in de jaren zestig werden geplaatst, leverde helaas geen extra punten op.

Naast de quiz was er volop gelegenheid om gezellig bij te praten en oude contacten te hernieuwen. Met dank aan de organisatie en de vrijwilligers van de Spiegeltent kan worden teruggekeken op een bijzonder geslaagde middag.

Terwijl buiten een stevige regenbui losbarstte, kwam er een einde aan deze feestelijke bijeenkomst. Op naar het volgende jubileum: **100 jaar Heemkunde Boxtel in 2041!**

CARE Kasteren 2025 — een vruchtbare proeftuin aan de Dommel

Door Johan Verspay, archeoloog

Afgelopen zomer vormde het buurtschap Kasteren het decor van de CARE Fieldschool 2025, een bijzondere veldcursus waarin studenten, amateur-archeologen, vrijwilligers en andere geïnteresseerden samen met deskundige archeologen op zoek gingen naar sporen van het verleden van dit unieke stukje Dommeldal.

De fieldschool werd georganiseerd door CARE (*Community Archaeology in Rural Environments*) in samenwerking met de AWN - Nederlandse Archeologievereniging en diverse heemkundekringen. Aanleiding was het LEADER-project *Gehucht Kasteren en Het Groene Woud* van SPPIll en Erfgoedvereniging Kèk Liemt, waarin onderzoek werd verricht naar de geschiedenis van het buurtschap voor het inmiddels verschenen overzichtswerk *Kasteren door de Eeuwen Heen*. De fieldschool sloot hierop aan door vier vraagstukken uit te diepen.

Binnen het overkoepelende thema *Archeologie van het Dommeldal* werden deze vertaald naar een samenhangend lesprogramma waarin theorie en praktijk elkaar versterkten, met aandacht voor archeologie, streekgeschiedenis, bouwhistorie en historische geografie. Daarbij maakten de deelnemers kennis met uiteenlopende onderzoeksmethoden en -technieken en konden hier zelf mee aan de slag. Het programma werd verzorgd door zowel beroepsarcheologen als ervaren amateuronderzoekers waardoor de cursus twee weken lang een inspirerende ontmoetingsplek bood voor iedereen met een gedeelde nieuwsgierigheid naar de geschiedenis van onze streek.

Groot Duijfhuis aan de Hoevedreef op Kasteren. Foto: Piet Rood

De oorsprong van Het Groot Duijfhuis

Het eerste onderzoek richtte zich op *Hoeve Ten Acker*, een historische boerderij aan de Dommel, waarvan de vroegste vermeldingen terug gaan tot de tweede helft van de 14e eeuw. De hoeve was oorspronkelijk bezit van Bossche notabelen en in 1471 geschonken aan een congregatie van kartuizermonniken als fundatiegoed voor hun nieuwe klooster op Olland. De broeders breidden het complex uit met een herenkamer (1523) en een grote tiendschuur (1525). Na de Vrede van Munster (1648) werd het goed verkocht en in 1659 kwam het in handen van Pieter Lus, die in 1661 de duiventoren liet bouwen waardoor we de hoeve nu kennen als *Het Groot Duijfhuis*.

Uit het booronderzoek bleek dat de bodem op en rond het erf grotendeels intact is gebleven, met duidelijke zones die samenhangen met het vroegere gebruik. In de boomgaard werd een bescheiden plaggendek aangetroffen, wat erop wijst dat dit deel van het terrein vroeger als bouwland werd gebruikt. Aan de westzijde van de boerderij kwam juist een donkere, humeuze cultuurlaag met huishoudelijk afval tevoorschijn, typisch voor een erf- of moestuinzone. In het aangrenzende weiland werd een begraven bekeerdbodem vastgesteld, waaruit blijkt dat de Dommel zich in het verleden verder oostwaarts uitstrekte. Blijkens de geulvullingen in de diepere boringen heeft de stroomgeul zich ooit tot op enkele meters van de huidige stenen kamer en duiventoren bevonden.

Uit het aardewerk dat we vonden in de proefputten blijkt dat de bewoning van de hoeve ten minste teruggaat tot de 12^e eeuw, twee eeuwen vóór de vroegst bekende schriftelijke vermeldingen. Al in de 14^e eeuw lijkt baksteen te zijn toegepast. Tussen het afgedankte bouwpuin bevonden zich kloostermoppen. Dat deze ook daadwerkelijk in primaire context zijn toegepast valt af te leiden uit stukken misbaksel in de begraven Dommeloever, die wijzen op een veldoven in de nabije omgeving. Dergelijke misbakfels waren immers niet geschikt voor hergebruik en zullen niet van elders zijn aangevoerd.

Bouwhistorica Bianca Eikhoudt wijst er bovendien op

dat de kelder onder de stenen kamer waarschijnlijk ouder is dan het huidige vertrek, aangezien de constructievorm van het gewelf in 's-Hertogenbosch na het midden van de 15^e eeuw niet meer werd toegepast. Vermoedelijk maakte de kelder deel uit van een oudere bouwphase die later werd hergebruikt als fundering voor de herenkamer. De vroege toepassing van baksteen — zeker op het platteland — suggereert dat de hoeve al in een vroege fase een voorname status had.

Met behulp van grondradaronderzoek kon worden vastgesteld dat van het bakhuis, dat tussen circa 1888 en 1960 tegen de duiventoren stond, waarschijnlijk geen stenen fundamenteen meer in de ondergrond aanwezig zijn. Wel tekende zich rond de toren een groter vierkant vlak af met een afwijkende reflectie. De precieze aard hiervan is nog onbekend, maar mogelijk gaat het om een bouwkuip die verband houdt met de aanleg van de toren. Opvallend is dat de toren zich precies tegen de zuidostrand van deze structuur bevindt. Een tredzone aan de oostzijde hangt samen met de oorspronkelijke toegang tot de toren.

Ook elders op het erf leverde het radaronderzoek interessante aanwijzingen op. Aan de noordzijde van de boerderij kwam een ronde structuur naar voren met een hogere weerstand, mogelijk een oudere, later gedempte waterput. Daarnaast werd ten zuidwesten van de stenen kamer een zone met sterke reflecties vastgesteld; vermoedelijk een stort van sloopmateriaal dat ooit in de voormalige Dommeloever is geworpen.

Het onderzoek liet tevens zien dat het terrein al lang vóór de bouw van de hoeve werd gebruikt. In meerdere proefputten kwamen fragmenten handgevoerd aardewerk uit de late prehistorie aan het licht. De vondsten varieerden van kleine, verweerde scherven tot grotere stukken met scherpe breuken, wat erop wijst dat het terrein in de (vroege) IJzertijd werd bewerkt en mogelijk ook bewoond.

Daarnaast werd een bijzonder werktuig gevonden: een microkling van Maasterrasvuursteen. Dit type gereedschap werd gebruikt in het Jong-Paleolithicum of Mesolithicum en laat zien dat hier toen al jager-verzamelaars actief waren en hier in hun levensonderhoud voorzagen.

Archeologie uit de Dommel?

Een tweede vraagstuk richtte zich op de Dommel

zelf. In de jaren tachtig van de 19e eeuw is de Dommel ter hoogte van Kasteren uitgebaggerd. Hoe ingrijpend deze werkzaamheden zijn geweest, is onbekend. Mogelijk raakten hierbij archeologisch relevante lagen verstoord en kwamen archeologische resten uit de beekbodem op de oever terecht.

Peter van Lierop met de metaaldetector aan het werk in het veld

Om dit te onderzoeken werd een metaaldetectie-kartering uitgevoerd op de oever van het weiland tegenover Het Groot Duijfhuis. Het terrein lijkt niet eerder te zijn onderzocht. In totaal werden 54 voorwerpen gevonden, voornamelijk granaatscherven uit de Tweede Wereldoorlog, modern verpakkingsmateriaal, resten van afrasteringen en zelfs een verloren drone -waarschijnlijk de eerste in archeologische context. De oudste vondsten betroffen onderdelen van paardentuig en een munt uit de late 19^e of vroege 20^e eeuw.

De resultaten wijzen erop dat de beek destijds niet diep is uitgebaggerd en dat hierbij geen archeologisch relevante lagen zijn verstoord. De Dommelbodem is hier vrijwel zeker nog intact.

Een (rest)geul tussen de bolakkers

Bij Kasteren wordt het Dommeldal aan de noordzijde geflankeerd door een markante dekzandrug. Hierop ligt een uitgestrekt open akkercomplex met enkele grote akkerblokken. Aan de zuidzijde wordt deze rug doorsneden door een opvallende smalle, langgerekte laagte die de Roosakker van de Hogen Akker scheidt. Deze wordt vaak geïnter-

preteerd als een restgeul. Opmerkelijk is echter dat hier geen breder beekdal aanwezig is, zoals elders langs de Dommel wel het geval is. In combinatie met het opvallend rechte verloop is daarom ook wel geopperd dat het om een gegraven waterloop gaat, bedoeld om een bocht in de Dommel af te snijden. Deze bochtafsnijding zou echter nooit volledig zijn voltooid, waardoor de beek haar natuurlijke loop is blijven volgen.

Om meer duidelijkheid te krijgen over de aard van deze laagte werd een booronderzoek uitgevoerd. Daarbij werden meerdere raaien haaks op de laagte onderzocht, aangevuld met enkele boringen in de lengterichting van het dal.

Het onderzoek wees uit dat hier geen sprake is van een restgeul of een gegraven waterloop, maar van een zogenaamde doorbraakgeul: een geul die ontstond tijdens een periode van extreem hoogwater. Deze moet al vroeg in het Holoceen zijn gevormd, aangezien het beginpunt later volledig is weggesleten door jongere Dommelmeanders. De laagte is bovendien nooit langdurig watervoerend geweest; er heeft zich geen echte beekbodem gevormd. Wel ontstond in de loop van de tijd een bescheiden cultuurdek.

Om meer inzicht te krijgen in het ontstaan en de ouderdom van dit cultuurdek werden twee proefputten aangelegd: één in het laagste deel van de geul en één op de flank ervan. Omwonenden vertelden dat de laagte in de jaren vijftig van de twintigste eeuw grotendeels is opgevuld. In de proefputten kon dit inderdaad worden bevestigd. De demping bleek te bestaan uit ongeveer 30 cm dik pakket opgebrachte teelaarde. De heterogene structuur wijst erop dat het terrein daarna niet meer intensief is bewerkt. Onder deze recente opvulling bevond zich een ouder cultuurdek met aardewerk en glas uit de IJzertijd en Romeinse tijd, evenals oudere vuurstenen artefacten.

Een grote verrassing kwam aan het licht in de put op de flank van het doorbraakdal. Hier werd onder een bescheiden plaggendek een dik pakket hellingssediment (colluvium) aangetroffen. Deze dekte een dunne, houtskoolrijke akkerlaag af met laat-prehistorische keramiek. Hierin zien we mogelijk vroege sporen van brandakkercultuur en de erosieve effecten die dit heeft gehad op de naastgelegen dekzandrug. De afspoeling van dekzand in de geul trad pas op nadat het terrein was ontgonnen voor akkerbouw en vervolgens braak kwam te

liggen. Juist daardoor zijn resten van deze vroege landbouwfase hier goed bewaard gebleven. Deze plek vormt daarmee een uitzonderlijk bodemarchief voor de vroege bewonings- en ontginningsgeschiedenis van het Dommeldal.

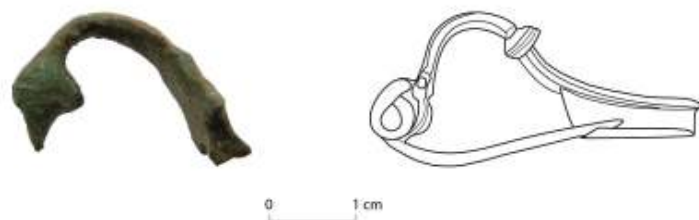
Een vuursteenvindplaats tussen hoogstamfruit

In de moestuin van fruitboomkweker Zandbergen zijn bij grondbewerking in het verleden meerdere vuurstenen werktuigen gevonden. Deze zijn nu geïdentificeerd als werktuigen en afslagen uit het Mesolithicum. Onderzocht werd of het hier gaat het om de resten van een prehistorisch jachtkamp, gelegen op een zuidelijke uitloper van de Kasterense dekzandrug.

Met booronderzoek is de gaafheid van de bodem, de opbouw en het verloop van de lagen in kaart gebracht. Rond de moestuin bleek deze nog grotendeels intact: onder een plaggendek werden de restanten van een moderpodsol waargenomen met een in het akkerdek verwerkte humeuze A-horizont en daaronder een onverstoorde Bh-horizont.

In de moestuin en de directe omgeving zijn vervolgens vier proefputten gegraven. De vrijgekomen grond is hierbij gezeefd. Opvallend genoeg werden hierbij geen vuurstenen artefacten gevonden, ondanks de goed bewaarde podzolbodem. In de moestuin kon worden vastgesteld dat het deel van de bodem dat jaarlijks door de eigenaar werd omgespit de bovenste 30 cm betrof. De vuurstenen voorwerpen zijn hieruit afkomstig.

Het volledig ontbreken van vuursteen op het niveau waar een eventueel kampement zich zou moeten hebben bevonden, suggereert dat het terrein in het verleden is opgehoogd met teelaarde, waarin de artefacten zijn meegevoerd. Dit wordt ondersteund door het verschil in dekkdikte met de aangrenzende boomgaard en doordat in de top van het dek ook Romeinse artefacten werden gevonden.

Mantelspeld

Als het terrein inderdaad is opgehoogd, dan is de gebruikte teelaarde vermoedelijk afkomstig uit de nabije omgeving. De vuursteenvondsten passen in elk geval goed bij eerdere waarnemingen in het gebied en blijven, ook wanneer ze niet exact van deze plek komen, waardevolle aanwijzingen voor de prehistorische bewoningsgeschiedenis van het Dommeldal.

Kasteren als Romeinse legerplaats?

In meerdere proefputten langs de Roosakker werd Romeins materiaal gevonden, waaronder een bronzen fibula, een knoparmband en een fragment van een glazen ribkom. Waar een nauwkeurige datering mogelijk is, dateren de stukken uit de eerste eeuw na Christus. Deze artefacten bevestigen de aanwezigheid van bewoning in deze periode in de nabije omgeving. Vooralnog zijn er echter geen aanwijzingen voor een militair karakter van deze bewoning, waardoor de hypothese dat de naam Kasteren zou verwijzen naar een Romeinse legerplaats of *castrum* voorlopig geen steun vindt.

Verder in het Dommeldal

We kunnen terugkijken op een bijzonder geslaagde zomercursus. Twee weken lang trokken bijna

honderd deelnemers, sprekers, begeleiders en ondersteuners samen op in Kasteren. Mensen van uiteenlopende leeftijden en achtergronden vonden elkaar in een gedeelde nieuwsgierigheid naar de geschiedenis van het Dommeldal.

Dit was niet alleen een gemoedelijke ontmoeting van gelijkgestemden, maar leverde ook daadwerkelijk nieuwe inzichten op: van de volmiddeleeuwse wortels van Het Groot Duijfhuis tot sporen van prehistorische landbouw en Romeinse bewoning op de Kasterense dekzandrug, ingebed in een opvallend goed bewaard bodemarchief. De eerste resultaten zijn samengebracht in een tentoonstelling op Het Groot Duijfhuis, waar bezoekers tijdens een goedbezochte open dag van Brabants Landschap kennis konden maken met de bevindingen.

De fieldschool heeft laten zien hoe vruchtbaar deze vorm van gemeenschapsarcheologie kan zijn. De opgedane ervaringen vormen een stevige basis voor een vervolg. Er wordt nu gekeken naar een meerjarig programma waarin Kasteren kan uitgroeien tot een plek waar onderzoek, onderwijs en participatie elkaar versterken — en waar we samen blijven ontdekken wat het Dommeldal ons nog meer te vertellen heeft.

Op zoek naar sporen uit het verleden

Brandweer in oorlogstijd

Het vliegtuigongeluk bij de Ketting—juni 1943

Door Rini van Oirschot

Laat ik mij eerst voorstellen. Mijn naam is Rini van Oirschot. Van 1969 tot en met 2002 was ik vrijwillig brandweerman bij de brandweer van Boxtel. In 1998 begon mijn belangstelling voor de geschiedenis van ‘onze’ brandweer, toen ik voor het eerst onderzoek deed in het Boxtels gemeentearchief.

Mijn doel was duidelijk: het bewaren van het brandweerarchief van Boxtel. Veel materiaal dreigde verloren te gaan en ik heb geprobeerd zoveel mogelijk documenten, foto’s en verhalen veilig te stellen. Daarbij heb ik gesproken met oud-brandweerleden en later ook met kinderen van ooggetuigen. Eén gebeurtenis uit die periode bleef mij in het bijzonder bezighouden: het vliegtuigongeluk nabij café De Ketting in juni 1943, waarbij de Boxtelse brandweer nauw betrokken was.

Onderzoek naar een moeilijke periode

Aanvankelijk wilde ik de geschiedenis van de brandweer beschrijven vanaf 10 december 1948, de oprichtingsdatum van de Brandweervereniging Boxtel. Tijdens mijn onderzoek kreeg ik echter steeds meer inzicht in de periode daarvoor, vooral de laatste oorlogsjaren. Dat leidde onvermijdelijk tot intensief en zorgvuldig speurwerk, want het aantal mensen dat deze tijd als actief brandweerman had meegemaakt, werd steeds kleiner. Inmiddels is niemand van hen nog in leven.

Gelukkig kon ik putten uit veel mondelinge overleveringen, politieverlagen, archiefstukken uit het gemeentearchief, het Rijksarchief in Den Haag en het BHIC in ’s-Hertogenbosch.

De brandweer in oorlogstijd

Tijdens de bezetting reorganiseerde de Duitse bezetter het Nederlandse brandweerwezen naar Duits voorbeeld. Op 8 juli 1940 werd daartoe opdracht gegeven. In 1942 volgde de oprichting van een Rijksbrandweer en in maart 1943 werd de Brandweerpolie-afdeling Nederland operationeel. Per 1 januari 1944 werd het brandweerwezen definitief ondergebracht bij de politie.

Daarnaast werden organisaties als de Luchtbeschermingsdienst (LBD) en de Bescherming Bevolking (BB) ondergebracht bij de Rijksinspectie voor de luchtbescherming en brandweer. Voor sommige mannen bood aansluiting bij deze diensten een manier om te voorkomen dat zij naar Duitsland werden gestuurd voor dwangarbeid. Brandweerlieden werden door de bezetter vaak met rust gelaten, omdat hun inzet onmisbaar was.

Neergestort vliegtuig

In de nacht van 21 op 22 juni 1943 voltrok zich een tragedie die diepe sporen naliet in Boxtel. Rond 01.50 uur kwam bij de politie een melding binnen dat een brandend vliegtuig was neergestort nabij café De Ketting aan de Bosscheweg. Aanvankelijk werd gedacht dat het café zelf in brand stond.

De brandweer rukte uit, samen met medische hulp, vrijwilligers en autoriteiten. Ter plaatse bleek het te

gaan om een vliegtuig dat brandend was neergekomen in een bosperceel, ongeveer vijftig meter achter het landhuis Nieuw Eikenhorst, waar ouden van dagen waren ondergebracht.

Onder toezicht van Duitse militairen kreeg de brandweer opdracht het bos in te gaan en de brand te bestrijden. Ondanks waarschuwingen dat er mogelijk nog niet-ontplofte bommen aanwezig waren, werd door de Duitsers aangegeven dat dit onmogelijk zou zijn. Kort daarna volgde een verwoestende explosie, vermoedelijk van een fosfor- of brisantbom. Brandweerlieden, politieagenten, hulpverleners en omstanders werden tegen de grond geslagen. Het bos stond vol kleine brandhaarden en overal klonk gekerm en hulpgeroep.

Slachtoffers en gewonden

Bij deze explosie kwamen twee Boxtelse brandweermannen om het leven: Petrus Johannes Cornelis van der Ven (1890–1943), smid en Martinus Josephus Henricus Goossen (1901–1943), fitter bij het gemeentelijke waterleidingbedrijf.

Daarnaast vielen er vele zwaar- en lichtgewonden, onder wie: burgemeester R. Thomaes, zuster Truus Pennings, meerdere brandweermannen en bewoners van Nieuw Eikenhorst.

Getuigenverklaringen beschrijven een chaotische en

angstaanjagende situatie. Brandweerwagens raakten beschadigd, mensen liepen brandwonden en gehoorschade op en sommigen hielden hier levenslang lichamelijke klachten aan over.

Opmerkelijk is ook het verhaal dat één bemanningslid van het vliegtuig zich met een parachute wist te redden. Hij was gewond aan een been en werd ternauwernood behoed voor neerschieten door een Duitse militair, dankzij ingrijpen van omstanders. Helaas is dit mogelijk incident niet meer de controleren.

Een nacht die Boxtel nooit vergat

De verhalen van die nacht zijn aangrijpend en laten zien onder welke gevaarlijke omstandigheden de brandweer en hulpdiensten hun werk deden.

Deze gebeurtenis kostte Boxtel twee moedige

brandweermannen en liet diepe sporen na bij velen die het meemaakten.

Dit verhaal heb ik naar eer en geweten opgetekend, gebaseerd op officiële rapporten, archiefonderzoek en getuigenissen. Ik hoop hiermee een duidelijk beeld te hebben gegeven van wat zich die nacht in juni 1943 in Boxtel heeft afgespeeld.

In een volgend artikel ga ik graag verder met het beschrijven van de ontwikkeling van de brandweer in Boxtel na de oorlog.

Betrokkenen bij het vliegtuigongeluk achter De Ketting in de nacht van 21 op 22 juni 1943

Overleden:

- **Petrus Johannes Cornelis van der Ven** (1890–1943), brandweerman
- **Martinus Josephus Henricus Goossen** (1901–1943), brandweerman

Zwaargewonden:

- **René Thomaes**, burgemeester Boxtel
- **Zuster Truus Pennings**, verpleegkundige,
- **Martinus Stoffels**, brandweerman
- **Johannes van der Linden**, brandweerman
- **Een Engelse militair** (mogelijk L.J. Ray)

Lichtgewonden:

- **Wilhelmus van den Heuvel**, hoofd Luchtbeschermingsdienst (LBD)
- **Michiel van Erp**, brandweercommandant
- **Johannes van den Brekel**, brandweerman
- **Meerdere bewoners van landhuis Nieuw Eikenhorst**, geëvacueerd naar het ziekenhuis

Overige betrokken brandweerlieden en getuigen:

- **Henricus van Liempt**, brandweerman
- **Theodorus (Theo) van Dongen**, brandweerman
- **Harry van Dongen**, brandweerman
- **Willem Spoomakers**, ooggetuige
- **Johannes Diesveld**, hoofdagent politie
- **Wachtmeester Zink**, politieman

Totaal: ±10 direct betrokken brandweermannen, plus diverse overige hulpverleners en getuigen.

In het neergestorte toestel zaten:

1. **Sergeant G.G. Kitson** (piloot). Legernummer 946806. Engelsman. Legeronderdeel Royal Air Force / 57 Squadron / Bomber Command / eenheid 3. Gedood tijdens de crash en begraven op het militair kerkhof te Woensel plot EE graf 6
2. **Sergeant A.D. Pain** (navigator). Legernummer 1394734. Engelsman. Gedood tijdens de crash en begraven op het militair kerkhof te Woensel plot EE graf 2
3. **Sergeant M.H. Burston** (bommenrichter). Legernummer 1284770. Engelsman. Gedood en begraven op het militair kerkhof te Woensel plot EE graf 4
4. **Sergeant L.J. Ray** (functie onbekend). Legernummer 1212711. Engelsman. Gedood tijdens de crash en begraven op het militair kerkhof te Woensel Runnymede Memorial, panel 162
5. **Sergeant G.A. Robinson** (boordschutter). Legernummer 1699156. Engelsman. Gedood tijdens de crash en begraven op het militair kerkhof te Woensel plot EE graf 5
6. **Sergeant H. Alexander** (boordschutter). Legernummer 1361331. Engelsman. Gedood tijdens de crash en begraven op het militair kerkhof te Woensel, plot EE graf 3
7. **Sergeant G. Hull** (boordwerktuigkundige). Legernummer 1541699. Engelsman. Gedood tijdens de crash en begraven op het militair kerkhof te Woensel plot EE graf 1

Historie in beeld: 'De Half Galg' aan Onrooi

Door Christ van Eekelen

Interieur van boerderij De Half Galg aan Onrooi 13 Boxtel, getekend door Pierre Janssen in 1940. Foto: Rini van Oirschot

Wie over Onrooi rijdt, ongeveer halverwege tussen Boxtel en Liempde, komt langs een boerderij met een opvallende naam: *De Half Galg*. Achter die naam schuilt een bijzonder verhaal waarin kunst, geschiedenis en Boxtels erfgoed samenkomen.

In 1940 legde de Boxtelse kunstschilder Pierre Janssen het interieur van deze boerderij vast. Op het schilderij is vermoedelijk Maria van Hal-van Esch te zien, jarenlang bewoonster van de boerderij. Ze is bezig met het verzamelen van sprokkelhout om het haardvuur aan te maken. Het is een alledaags tafereel, maar juist daarin schuilt de kracht van het werk: het vangt een moment uit het boerenleven zoals dat generaties lang werd geleefd. Een kat kijkt aandachtig toe, wachtend op de warmte van de haard. Het schilderij straalt rust, eenvoud en huiselijkheid uit — een intieme blik op het leven van toen.

Het kunstwerk heeft bovendien een bijzondere reis achter de rug. Jarenlang hing het aan de muur bij de oud-Boxtelse Hettie Tielen uit Nieuwendijk. Het schil-

Boerderij 'De Half Galg' Onrooi 13. Foto: Guus Bekooy

derij maakte deel uit van de nalatenschap van haar ouders, Johannes Tielen en Anna van de Laar, en is vermoedelijk altijd binnen de familie Tielen van de Laar gebleven. Na een omweg via Boxtel en Nieuwendijk is het werk, 86 jaar later, teruggekeerd naar de plek waar Pierre Janssen het ooit schilderde, de boerderij van Bart en Sanne van Gils. Daarmee is niet alleen het tafereel bewaard gebleven, maar ook de band tussen verleden en heden opnieuw zichtbaar gemaakt — het schilderij is als het ware thuisgekomen.

De boerderij aan Onrooi 13, ook wel 't Hoekhuis genoemd, kent een lange geschiedenis. De naam *De Half Galg* verwijst naar een tijd waarin rechtspraak in handen was van de heer van de heerlijkheid Boxtel en Liempde. Dit gebied viel onder één bestuurder, die bevoegd was tot lage, middelbare én hoge rechtspraak — zelfs tot het uitspreken van de doodstraf.

Om zo'n vonnis te voltrekken stond er destijds een galg in het gebied, precies halverwege de twee dorpen. Die markante plek gaf de nabijgelegen boerderij haar naam. De Half Galg wordt voor het eerst genoemd in 1750, bij een openbare verkoping, al is het goed mogelijk dat de boerderij zelf nog ouder is en al generaties eerder deel uitmaakte van het Boxtelse landschap.

Zo vormt De Half Galg niet alleen een tastbare

Boerderij 'De Half Galg' door Pierre Janssen. Foto Rini van Oirschot

herinnering aan het agrarische verleden van de gemeente, maar ook aan een tijd waarin rechtspraak en dagelijks leven nauw met elkaar verweven waren. Dankzij het schilderij uit 1940 — en de terugkeer ervan naar de oorspronkelijke plek — blijft een stukje Boxtelse geschiedenis levend voor toekomstige generaties.

Wat op het eerste gezicht een eenvoudige boerderij lijkt, blijkt daarmee een plek vol verhalen — verhalen die het verdienen om verteld én herinnerd te worden.

Soms hoeft geschiedenis niet ver weg te zijn. Soms hangt ze gewoon weer aan de muur.

Bart (r) en Sanne van Gils, van boerderij 'De Half Galg', ontvangen het schilderij van Pierre Janssen in bruikleen van Heemkunde Boxtel. Foto: Rini van Oirschot

Inhoud Boxtel Kroniek juli 2026

Voorwoord	blz. 2
Lezing en boekpresentatie Pierre Janssen	blz. 3
Van stamboom naar kerstboom	blz. 4
Procesdossiers van de Boxtelse schepenbank	blz. 6
Chirurgijnen worden Heelmeesters	blz. 8
Feestmiddag 85 jaar Heemkunde Boxtel	blz. 10
Care Kasteren	blz. 12
Vliegtuigongeluk bij de Ketting juni 1943	blz. 16
Historie in beeld 'De Half Galg'	blz. 18
Vooraankondiging excursie	blz. 20

Foto voorpagina:

Zelfportret Pierre Janssen, olieverf 55 x 41 cm, niet gesigneerd, toegeschreven aan Pierre Janssen. Collectie M. Kleiman-Righart. Foto: Rini van Oirschot

Colofon

WEBSITE:	www.heemkundeboxtel.nl
BEELDBANK:	www.beelddbankboxtel.nl
FILMBANK:	www.filmbankboxtel.nl
BOEKENBANK:	www.boekenbankboxtel.nl
BIDPRENTJES :	www.bidprentjesboxtel.nl
FACEBOOK:	www.facebook.com/heemkundeboxtel

VOORZITTER:

vacant

PENNINGMEESTER:

Jan van de Sande

E-mail: penningmeester@heemkundeboxtel.nl

Rek.nr.: NL79 RABO 0128712880

t.n.v. Heemkundekring Boxtel

SECRETARIS EN LEDENADMINISTRATIE:

Christ van Eekelen

De Houtbreker 23

5283 ME Boxtel

Telefoon: 0411-675818

E-mail: secretaris@heemkundeboxtel.nl

REDACTIE:

Frank van Doorn

Christ van Eekelen

Hanneke van der Eerden

Nellie van den Brandt-Boselie

Nel van Doorn- van de Langenberg

E-mail: redactie@heemkundeboxtel.nl

Vooraankondiging excursie op 26 september 2026.

Uit de onder onze Heemkundefleden gehouden enquête blijkt dat er zeker wel belangstelling is voor een dag-excursie. Niet te ver weg, een Heemkundig karakter en vooral samen eropuit. We zijn druk bezig om aan deze wensen gehoor te geven. Bij voldoende belangstelling staat een bezoek aan de gemeente Oosterhout op het programma. Een plaats met vele bezienswaardigheden en om daaruit te kiezen is een luxe. Tijdschema en programma worden later bekend gemaakt.

Dus noteer in uw agenda:

26 september 2026 dagexcursie Heemkunde Boxtel.

Reiscommissie:

Bert Verdonk

Wilbert Steenbakkers

Nellie van den Brandt – Boselie

Jaaroverzicht Heemkunde Boxtel 2026

03 september	Lezing en boekpresentatie 'Pierre Janssen' door Christ van Eekelen
13 september	Open Monumentendag
26 september	Vooraankondiging excursie naar Oosterhout
15 oktober	Lezing over de geschiedenis van de Brederodeweg, door Ben Ophof
19 november	Lezing 'Restauratie Domtoren Utrecht' door Karlijn de Wild